

**SZUBKLINIKAI PSZICHOPÁTIA ÉS EMPÁTIA
VIZSGÁLATA, KÉPZŐ- ÉS IPARMŰVÉSZETTEL
FOGLALKOZÓ MŰVÉSZEK ÉS HALLGATÓK KÖRÉBEN**

KISS DOROTTYA

dorkaujemailcime@gmail.com

SZTE BTK Pszichológiai Intézet

TDK Dolgozat

Vezető tanár: Papp-Zipernovszky Orsolya

2021 őszi szemeszter

ABSZTRAKT

Jelen dolgozatban a vizuális művészek és a pszichopátia kapcsolatával foglalkoztunk. Ismertettük a pszichopátia igen komplex fogalmát. Ezt követően bemutattuk a pszichopátia és a képzőművészek kapcsolatára irányuló fontosabb vizsgálatok eredményeit. Majd a művészek és az empátia kapcsolatát tárgyaltuk.

Bemutattuk saját vizsgálatunkat, amelyben 540, 18 és 73 év közötti képző- és iparművészettel foglalkozó művész és hallgató, valamint művészeti tevékenységet nem végző személy vett részt. Kitöltöttek egy kérdőívet, amely két mérőeszközt tartalmazott: a Short Dark Triad-ot és az Interpersonal Reactivity Index-et.

Az volt az első hipotézisünk, hogy a vizuális művészek magasabb pszichopátia pontszámmal rendelkeznek, mint a kontrollcsoport. Ez beigazolódott, a művészek több pszichopátiás vonást mutatnak, mint a nem művészek. A magas pszichopátia pontszámot a művészekben belül, a festőművészek és az animáció készítőik csoportjai okozták.

A második hipotézisünk az volt, hogy a művészek magasabb empátia pontszámot érnek el, mint a nem művészek. Ezt a hipotézist részben szintén sikerült igazolnunk, mivel szignifikánsan magasabb pontszámot értek el a képzőművészek az empátia kérdőív fantáziaskáláján.

KULCSSZAVAK

képzőművész, pszichopátia, empátia, Sötét Triád

PLÁGIUMNYILATKOZAT: A plágiumra vonatkozó szabályokat ismerem, és dolgozatomban azokat betartottam. Kiss Dorottya, 2021.11.13.

TARTALOMJEGYZÉK

1. ELMÉLETI HÁTTÉR.....	4
1.1. PSZICHOPÁRIA.....	4
1.2. KÉPZŐMŰVÉSEK ÉS PSZICHOPÁRIA	6
1.3. KÉPZŐMŰVÉSEK ÉS EMPÁRIA	11
2. HIPOTÉZIS	15
3. MÓDSZER.....	16
3.1. MÉRŐESZKÖZÖK ÉS ELJÁRÁS	16
3.2. RÉSZTVEVŐK.....	17
4. EREDMÉNYEK	18
5. DISZKUSSZIÓ	24
5.1. KITEKINTÉS.....	26
IRODALOMJEGYZÉK	28

1. ELMÉLETI HÁTTÉR

Képzőművészként nem igazán szeretem az olyan sztereotípiákat, mi szerint minden művész őrült zseni vagy rosszabb esetben egyszerűen csak őrült. Ezért amikor először olvastam arról, hogy a képzőművészek esetében magasabb pszichoticitást mértek, mint az átlag populáción (Götz és Götz, 1979), az futott át az agyamon, hogy ez egy újabb negatív sztereotípia alapját képezheti. Semmi szükség nincs arra, hogy a művészekről elterjedjen, hogy „pszichopáták”. Főleg, mivel a pszichopátia fogalma a hétköznapi életben, a mindennapi ember számára leginkább az érzelemmentes sorozatgyilkost takarja. Ez a gondolat számomra erős motivációt jelentett a jelenség kutatására.

Abban nyújt újat ez a kutatás, hogy a művészek esetében nem csupán a pszichopátia, hanem ezzel együtt az empátia mértékét is vizsgálja. Emellett a művészek csoportját képző- és iparművészeti műfajonként alcsoportokra osztja, így vizsgálhatóvá válik, hogy mely műfajokban alkotók mutatják a legmagasabb pszichopátia értéket.

1.1. Pszichopátia

Először is fontosnak tartom tisztázni a pszichopátia korántsem egységes fogalmát. A pszichopátia modern kutatásának kezdetét 1941-re tehetjük, amikor Cleckley „Az épelmejjűség, mint álarc” című művében először írta le ezt a személyiségkonstellációt. A pszichopata embert úgy határozta meg, mint a normális ember tökéletes, beteg másolatát, aki álarc mögé rejtje belső emberi hiányosságait, intelligens és jó társaságnak bizonyul ugyan, de az őszinte érzelmekre képtelen, ami egyfajta védekező mechanizmus (Cleckley, 1982).

Hare 1980-ban kidolgozta a Psychopathy Checklist-et, mely a börtönökben lévő pszichopáták vizsgálata alapján készült, és amelynek továbbfejlesztett változata a PCL-R 20 kritérium mentén írja le a pszichopata személyiség jellemzőit, melyek a következők:

1. Felszínes báj, sima modor	9. Parazita életstílus
2. Túlzott önértékelés	10. Rossz viselkedéses kontroll
3. Stimuláció iránti fokozott igény,
unalomra való hajlam	11. Kicsapongó szexuális viselkedés
4. Patologikus hazudozás	12. Korai viselkedési problémák
5. Átverés, manipulativitás	13. Reális, hosszú távú célok hiánya
6. Megbánás és büntudat hiánya	14. Impulzivitás
7. Sekélyes érzelmi élet	15. Felelőtlenség
8. Ridegség, az empátia hiánya	16. A saját tettek iránti felelősségvállalásra
való képtelenség

17. Több rövid távú kapcsolat	20. Többféle bűncselekmény elkövetése
18. Fiatalkori bűnelkövetés	(Hare, Harpur, Hakstian, Forth és Hart,
19. Feltételes szabadlábra helyezés	1990)
megsértése	

A leggyakoribb felosztása a pszichopátiának a kétfaktoros modell, amely megkülönböztet elsődleges és másodlagos pszichopátiát. Karpman (1948) szerint az elsődleges vagy primer pszichopátiát veleszületett érzelmi deficit okozza, jellemzi az alacsony szintű szorongás és az ennek következtében megjelenő antiszociális viselkedés, a bűntudat hiánya, a hibák belátására és az azokból való tanulásra való képtelenség. Jellemző továbbá a viselkedéses gátló rendszer (BIS) alulműködése (Karpman, 1948).

A másodlagos vagy szekunder pszichopátia ezzel szemben a káros környezeti hatások eredményeként szerzett személyiség konstelláció. Az átlagosnál nagyobb mértékű szorongásnak, bántalmazásnak, vagy elhanyagolásnak való kitettség és az ezáltal nyert negatív tapasztalatok és érzések következtében a pszichopata erősebben szorong, az érzelmi distresszre és az intrapszichés konfliktusra pedig antiszociális viselkedéssel reagál. Itt a viselkedéses aktiváló rendszer (BAS) van túlműködésben.

Az elsődleges pszichopáták extrovertáltak, alacsonyabb szorongásszintjükből kifolyólag nyitottabbak és magabiztosabbak, míg a másodlagos pszichopáták, akik érzelmileg zavartak, kevésbé keresik mások társaságát, ugyanakkor impulzívabbak. A primer és szekunder pszichopátia nem teljesen különálló kategóriák, inkább úgy kell őket elképzelni, mint különböző személyiségvonások metszete által meghatározott többdimenziós tér halmazait (Pátkai, 2018).

Eysenck (1995) személyiségvonás rendszerének pszichoticizmus dimenziójához a következő tulajdonságokat sorolta: mások iránti érzéketlenség, szociális elvárásokkal való szembehelyezkedés, egocentrikusság, impulzivitás, ellenségesség, agresszivitás és érzelmi hidegség. A pszichopátáknál a pszichoticizmus dimenzió jellemzőinek magas szintje mérhető. Feltételezhető, hogy az elsődleges pszichopáták esetében mérhető magas szintű pszichoticizmus, míg a másodlagos pszichopátáknál magas neuroticitás figyelhető meg (Körmendi és Szklenárik, 2013).

Cleckley (1982) elsőként fogalmazta meg a sikeres, vagyis kriminalitás nélküli pszichopata koncepcióját olyan pszichopátákra utalva, akiknél nem jelenik meg antiszociális viselkedés. Számos sikeres pszichopata működhet az üzleti, az akadémiai, a politikai vagy akár a művészeti szférában. A szakmai sikerek elérésében előnyt jelenthet a félelemmentesség, a

szociális dominancia és a karizmatikusság (Cleckley, 1982). A pszichopátia interperszonális és viselkedéses problémákkal jár együtt, ugyanakkor a karizma és a jó kommunikációs képességek kiegyensúlyozzák a hiányosságokat. A sikeres pszichopátáknál is megtalálhatóak az antiszociális viselkedések enyhébb formái, például a túlzott alkoholfogyasztás, az erőszak, a zaklatás, az autoritással kapcsolatos problémák, amely átfedésben van a kreativitással (Körmendi és Szklenárik, 2013).

A pszichopátia nem szerepel a nozológiai rendszerekben, tehát nem tekinthető önálló diagnosztikus kategóriának. A hozzá legközelebb álló kategória az antiszociális személyiségzavar, amelyet gyakran a pszichopátia szinonimájaként használnak. Az antiszociális személyiségzavar diagnosztikus kritériumai között megtaláljuk a szociális normáknak való megfelelési képtelenséget, mások átverését, hazudozást, az irritabilitást, a saját és mások biztonságának figyelmen kívül hagyását, a felelőtlenséget és a bűntudat, vagy megbánás hiányát. Az antiszociális személyiségzavar jellemzői azonban a pszichopátiának csak egy részét fedik le. Diagnosztikai kritériumai pedig inkább a másodlagos pszichopátát írják le, az elsődleges pszichopátákra ugyanis nem jellemző a provokálhatóság és az impulzivitás. Emellett a pszichopáták egyik fontos alcsoportjának, a sikeres pszichopátáknak az azonosítására nem alkalmasak a DSM kritériumok (Körmendi és Szklenárik, 2013).

1.2. Képzőművészek és pszichopátia

A művészek és a pszichopátia kapcsolatára irányuló kutatások igen szerteágazóak, sokszor ellentmondásos eredményekkel.

Eysenck (1995) vizsgálatában azt találta, hogy a képzőművészek magasabb pszichoticizmus pontszámot értek el, mint a nem művészekből álló kontrollcsoport. Ezt az eredményt további vizsgálatok is alátámasztják. Azt találták, hogy a hallgatói és a pszichiátriai csoportokban is magasabb a művészek esetében a pszichoticizmus mértéke (Pearson és Clayden, 1982). Egy kutatás eredménye szerint, mind a férfi, mind a női képzőművészek magasabb pszichoticizmust és neuroticitást mutatnak, mint a nem művészek az Eysenck Personality Questionnaire-ben (EPQ) (Booker, Fearn, és Francis, 2001). Ezt az eredményt az Oxford-Liverpool Inventory of Feelings and Experiences (O-LIFE) kérdőív mérésének eredményei is megerősítik: a képzőművészek csoportjaiban magasabb pszichoticizmust, különös tapasztalatokat és impulzív nonkonformizmust mértek (Burch, Pavelis, Hemsley, és Corr, 2006).

Eysenck (1995) úgy gondolta, hogy a művészek eredményeinek háttérében valójában a kreativitás és a pszichoticizmus kapcsolata állhat. A kreativitás mérésére sokféle mérőeszköz létezik. Eysenck és Fumham összehasonlította a Barron Welsh Art Scale (BWAS) nevű kreativitást mérő eszköz eredményeit az EPQ-val, és pozitív irányú együttjárást talált a kreativitás és a pszichoticizmus között (Eysenck és Furnham, 1993). Woody és Claridge kapcsolatot talált Eysenck pszichoticizmus skálája és a Wallach-Kogan divergens gondolkodást mérő teszt eredményei között (Woody és Claridge, 1977).

A divergens gondolkodást mérő tesztek a kreativitást mérő tesztek egy csoportját képezik. A divergens gondolkodás fogalmát Guilford vezette be 1950-ben. A mérésére szolgáló feladatok nyílt végűek, így számos jó megoldásuk lehet. Guilford a divergens gondolkodás mérésénél 3 szempontot vesz figyelembe: a fluenciát (a válaszok számát), a flexibilitást (a válaszok hány féle kategóriába sorolhatók) és az originalitást (mennyire eredetiek a válaszok) (Guilford, 1957).

Woody és Claridge (1977) a pszichoticizmus és a fluencia között azonban nem talált összefüggést. Johanson és Kapoor pedig vizsgálataik során, egyenesen arra az eredményre jutottak, hogy a pszichopátia a kreativitás hiányával jár. Ezt az eredményt az impulzivitással és az ebből következő sietséggel próbálták magyarázni, de nem sikerült igazolniuk (Jonason, Abboud, Tomé, Dummett, és Hazer, 2017). Erre az ellentmondásra választ jelenthet Hare tanulmánya, amelyben azt találta, hogy a pszichopáták személyiségjegyei intelligensebbnek és kreatívabbnak láttatják őket, mint amilyenek valójában. A vizsgált pszichopata elítéltek jobb esztétikai ítélettel és verbális képességekkel rendelkeztek, törekvőbbek voltak, és az ábrázoló/figuratív rajzolásban is jobban teljesítettek, mint a kontrollcsoport, azonban az originalitással és kreativitással kapcsolatos tesztek eredményeivel a pszichopátia fordított korrelációt mutatott (Hare, 1982). A magas pszichopátia értékekkel együttjáró jó verbális képességek hozzájárulnak tehát a jó benyomás kialakításához. Egy kutatásban, a sikeresebb művészek esetében magasabb pszichoticizmust mértek, mint a kevésbé sikereseknél (Götz és Götz, 1979). A hírnév pedig szintén szignifikáns kapcsolatban áll a pszichopátia értékeivel (Pátkai, 2018). A pszichoticizmus magas mértéke persze önmagában még nem garantálja a művész sikerét, ha nem rendelkezik kimagasló képességekkel és tehetséggel. Azonban előnyös lehet egy kiemelkedően tehetséges alkotó sikere szempontjából (Götz és Götz, 1979).

Ugyanakkor a pszichopátiás és a kreatív személyiségjellemzők között több ponton is átfedés figyelhető meg.

Welsh például azt találta, hogy a kreatív hallgatók instabilak, felelőtlenek, rendetlenek, lázadók, fegyelmezetlenek, önzők, tapintatlanok, féktelenek, elutasítják a szabályokat, nem

együttműködők, impulzívok és gondatlanok (Welsh, 1975). Eysenck ezt még kiegészítette a szociális normákkal kapcsolatos aszociális attitűddel, a radikalizmussal és a külső korlátozások elutasításával (Eysenck, 1995). A pszichopátiához kapcsolható vonások, különösen a merészség pozitívan korrelál a kreatív teljesítménnyel. Feist pozitív korrelációt talált a kreativitás és a hosztilitás között (Feist, 1999). Emellett negatív korreláció figyelhető meg a HEXACO őszinteség-alázat dimenziója és a kreatív teljesítmény között (Galang, Castelo, Santos, Perlas, és Angeles, 2016).

A Psychopathic Personality Inventory-Revised (PPI-R) a pszichopátia vizsgálatára szolgáló kérdőív, amelynek lázadó nonkonformizmus (a PPI-ban impulzív nonkonformizmus) alszála - ami magas értékek esetén gondatlanságra, lázadásra és nem konvencionális személyiségjegyekre utal - pozitívan korrelál a kreativitással, az esztétikai ítélettel és a konvencionalitás hiányával (Lobrano, 2014).

A provokatív viselkedés (aminek része a nonkonformizmus és a kockázatvállaló magatartás) pozitívan korrelál az innovációval valamint Eysenck pszichoticitás skálájával (Burch és mtsai, 2006).

A kreativitás az innováció folyamatának alapvető és elengedhetetlen feltétele.

Az innovatív emberek szintén rendelkeznek olyan diszfunkcionális személyiségjegyekkel is, mint az arrogancia, a manipulativitás, a kockázatvállalás, a lázadás, a kiszámíthatatlan impulzivitás, az alacsony szabálytudat, az excentrikusság és az alacsonyabb szintű elővigyázatosság (Zibarras, Port, és Woods, 2008). Ha jól megfigyeljük, ezek a tulajdonságok a pszichopátiának is jellemzői.

A kreativitás és az innováció az eredetiségben tükröződik, az eredeti viselkedés pedig szükségszerűen szembe megy a viselkedéses normákkal, így logikusan deviáns viselkedésnek tekinthető (Zibarras és mtsai, 2008). Feist szociálpszichológiai nézete szerint ezek a jellemvonások hozzájárulnak a szakmai kiválóság eléréséhez. Szerinte azok válnak sikeresé, akik jogot formálnak a különböző erőforrásokra saját maguk számára és rábeszélnek vagy kényszerítenek másokat, hogy alárendeljék magukat a céljaiknak. Emellett képesek az önigazolásra (Feist, 1999). A kreativitás ugyanis olyan képességekkel jár együtt, melyek segítségével igazolni tudja a személy az etikátlan viselkedését, és amelyek csökkenthetik a becsületességét (Taymoori, 2020).

Ez lehet a kapcsolat a szabályszegés és a kreativitás között. A tisztességtelenség ösztönözheti a kreatív gondolkodást, mivel divergens, eredeti eredményekhez vezet, amelyek gyakran a szociális vagy a szakmai konvenciók megkerülésének eredményei. A kubizmus például olyan

innováció a festészetben, amely szándékosan szegi meg a perspektivikus ábrázolás szabályait (Galang, 2010).

A kreativitáshoz és a pszichopátiához kapcsolódó viselkedések esetében hasonló kockázatvállaló magatartásokat írtak le. Például a törvények megsértése, a szerencsejáték, az agresszió és a droghasználat. A kreatív személyek körében azonban gyakoribb a szelektív kockázatvállalás. Szociális helyzetekben például kritikusak és kiállnak saját elképzeléseik mellett. Ez is egy kapcsolat a pszichopátia és a kreativitás között (Taymoori, 2020).

Egy másik elmélet szintén magyarázatként szolgálhat a pszichopátia és a művészek kapcsolatára. Eysenck elképzelése szerint, a génusz és a pszichopatológia paradoxonjának megoldása a pszichoticizmus koncepciójában rejlik. Úgy véli, hogy a pszichoticizmus vonás látens pszichotikus zavarokat rejt, mint például a skizofrénia, mániás depresszió, unipoláris depresszió, skizoaffektív zavar, antiszociális, skizoid és borderline személyiségzavar. A skála az alacsony szintű pszichoticizmustól (altruizmus, szocializáció, empátia, konformitás) a kriminalitáson, a skizoid személyiségen és különféle pszichózisokon keresztül a magas szintű pszichoticizmusig (impulzivitás, ellenségesség, agresszió) terjed (Eysenck, 1995).

A pszichopátia esetében azonban valószínűsíthető, hogy azok, akik kevesebb pszichopátiás jegyet mutatnak kreatívabbak, mint azok, akik súlyos mentális betegségekkel küzdenek (Taymoori, 2020).

Azonban érdemes elgondolkodni a túl tág gondolkodás és a kreativitás kapcsolatáról is. A túl tág gondolkodás esetén képtelen a személy a fogalmak határainak megőrzésére. Kinder (1978) kutatásában azt találta, hogy a pszichoticizmus korrelál a túl tág gondolkodással és a kategorizáció lassultságával, amelyek a skizofréniára is jellemzőek (Kinder, 1978). Eysenck (1995) szerint a túl tág gondolkodás a gondolkodás normál működésének része, amely a kreativitáshoz alapvető fontosságú és összefüggést mutat a pszichoticizmussal.

Dudek azonban úgy véli, hogy a túl tág gondolkodás - amelyhez elengedhetetlen a pszichoticizmus - a gondolkodás egy patológiás formája. Nem jelentkezik minden skizofrén személynél és nem profitál belőle minden kreatív ember. Ugyan, kitágítja az asszociációs horizontot, de a gondolataik gyakran vadul sodródnak és képtelenek koncentrálni. Ezért bármi is legyen a kapcsolat a pszichoticizmus és a művészek között, az biztosan nem a patológiás értelmében vett túl tág gondolkodás (Dudek, 2009).

Eysenck (1995) szerint a mentális zavarok nem feltétlenül okoznak kreativitást, inkább egy kognitív és viselkedési szintű hiányát a gátlásnak, amely patológiás és kreatív tendenciákhoz is vezethet. Mednick hasonlóképpen gondolkodott. Szerinte bizonyos általános

biológiai és kognitív tulajdonságok készlete magasabb pszichoticizmushoz és magasabb kreativitáshoz is vezethet, vagy sok esetben akár mindkettőhöz (Mednick, 1962).

A kreativitás proszociális pszichopata modellje szerint a magasan kreatív személyek bizonyos neuropszichológiai jellegzetességekben osztoznak, azokkal az emberekkel, akik pszichopátiás vonásokkal rendelkeznek. A modell perspektívájából, mind a kreativitás, mind az olyan vonások, mint a tisztességtelenség és az arrogancia az atipikus szociális kondicionálás eredményei lehetnek, amelyek eredete a fejlődés neurobiológiájában keresendő. Mindkét vonás hátterében a dopamin rendszer áll (Galang, 2010).

A D2 receptorok kifejeződését irányító gének hatását kreativitás mérés eredményeivel korreláltatták és azt feltételezték, hogy a kreatív egyéneknek magasabb a dopamin szintje vagy több D2 receptora van, amely csökkentheti az egyén látens gátlását (LI) (Galang és mtsai, 2016).

A látens gátlás az agy számára irreleváns ingereket tudattalanul kizárja, így védi a túlterheléstől. A látens gátlás alacsony szintje esetén a személyek folyamatosan nagy mennyiségű információt fogadnak a külvilágból, a problémáknak egyszerre több oldalát vizsgálhatják meg, így több lehetőség tárul fel előttük. Főleg akkor, ha magas intelligencia és jó munkamemória is társul hozzá. A jó munkamemória segíti az egyént a nagyobb mennyiségű információ kezelésében. Ez lehet a magyarázat arra, hogy a jó munkamemória jobban bejósolja a kreativitást, mint a magas intelligencia (Galang, 2010).

Az alacsonyabb szintű látens gátlás magasabb motivációhoz is vezethet a kreatív feladatok során, és magasabb értékekhez az új tapasztalatok iránti nyitottság esetében. Eysenck is úgy gondolta, hogy a csökkent látens gátlás segít megmagyarázni a tág asszociációs horizontot.

Érzelmileg minél kevésbé gátolt egy személy, annál kevésbé lesz kondicionált a szociális normák elfogadására. Ez manifesztálódhat kockázatvállalásban vagy antiszociális viselkedésben, amelyek érdekes módon a pszichopata személyiségjegyei (Galang, 2010).

A csökkent jutalom feldolgozás az MCL dopamin pályán alacsony kondicionálhatóságot eredményezhet, melynek eredményeként csökken a kockázatokkal és a szociális nyomással kapcsolatos aggodalom (Galang, 2010).

Quay (1965) úgy gondolta, hogy a pszichopátákra jellemző tulajdonságok, mint az impulzivitás és a tolerancia hiánya a magas szintű élménykeresés különböző megnyilvánulási formái. Elképzelése szerint az impulzivitás az élménykeresést szolgálja, segítségével izgalmat, kalandot teremt maga köré a személy, mivel nehezen tűri az unalmat és a rutint (Quay, 1965).

A normál dopamin szinttel rendelkező személyek kevésbé motiváltak arra, hogy képzeletükkel vagy mentális játékokkal emeljék azt, így alacsonyabb teljesítményt mutathatnak

a divergens gondolkodást mérő feladatokban. Az antiszociális személyek elsődlegesen az élménykereső tevékenységekben találják meg a szükséges stimulációt, a proszociális pszichopáták pedig alapvetően a kreatív kifejezésben. Ez lehet a döntő különbség a patológiásan antiszociális és a proszociális pszichopata között (Galang és mtsai, 2016).

Ezt alátámasztja az a tény is, hogy a Parkinson-kórral kezelt betegek a terápiájuk során dopamin antagonistákat kapnak, amelyek fokozott kockázatvállalást és hirtelen vonzódást eredményeznek a kreatív tevékenységek iránt. Az érzelmi gátlás hiánya és a kreativitás között tehát kapcsolatot találtak (Galang, 2010).

A pszichopátákra sajátos EEG-mintázatok jellemzőek, melyek sok esetben jelentősen eltérnek a nem pszichopata egyénétől. Az Iowa Gambling Task-ban mért csökkent elektrodermális aktivitás jobb eredményeket predikál a divergens gondolkodást mérő feladatokban (Körmendi és Szklenárik, 2013).

Az orbitofrontális kéreg szerepet játszik a pszichopátákra jellemző viselkedési módok megjelenésében. Kétoldali sérülése „pseudopszichopátiához” (szerzett pszichopátiához) vezethet, melynek jellemzője az impulzív viselkedés, a reaktív agresszió, a felelőtlenség, valamint a motivációval, az empátiával, a tervezéssel és a viselkedéses gátlással kapcsolatos problémák. Az orbitofrontális léziókban szenvedő betegeknél nehézséget figyeltek meg a beszédhangok és az arcok érzelmi tartalmának megállapításában, illetve ezek egymástól való megkülönböztetésében (Körmendi és Szklenárik, 2013).

A pszichopata egyéneknél tapasztalható hasonló problémák a pszichopátia négyfaktoros modelljéből a második és harmadik faktorokkal (affektív és életmód faktorok) állnak kapcsolatban, és az impulzivitás, valamint a felelőtlenség a fokozott élménykeresésnek és az empátia hiányának az alapjaiként tekinthetők (Körmendi és Szklenárik, 2013).

A proszociális pszichopata modell szerint a pszichopátiával kapcsolatos vonások, mint a kockázatvállaló magatartás és a kockázat kontextusában mért elektrodermális aktivitás esetén kapott alacsonyabb automatikus válasz tehát kapcsolatban áll a kreativitással. Elmondható, hogy a pszichoticizmus nem szükséges feltétele a kreativitásnak, de egy közös mechanizmus mellékterméke (Galang és mtsai, 2016).

1.3. Képzőművészek és empátia

Az empátia azonosulás, belehelyezkedés egy másik ember szerepébe, melyet a társas kapcsolatok területére való kiterjesztéssel, mások viselkedésének személyes feltételezések és benyomások alapján történő megértésére használunk (Fröhlich, 1996).

Az empátia kifejezést azonban, eredetileg a műalkotások megértésére használták (Fröhlich, 1996).

Az a tény, hogy az empátia fogalma először a művészi hatás értelmezésében jelent meg, valószínűvé teszi, hogy a művészetek és a beleélés között szoros kapcsolat van. Ezt a kapcsolatot két oldalról lehet tanulmányozni: vizsgálni lehet az empátia szerepét a művészi alkotásban és a műélvezetben, valamint a művészet szerepét az empátia fejlődésében (Buda, 1985).

Az empátia és a kreativitás közös gyökerét Kohut vetette fel először 1966-ban. Az empátiás kogníciót olyan személyiségkonstelláció részeként elemzi, amelynek elemei közé tartozik a kreativitás, az élet végességének elfogadása, a humor és a bölcsesség. Kohut szerint a kreativitás legfőbb kritériuma az alkotónak a munkához való speciális viszonya. A kreatív személy internalizálja a munka tárgyát, miközben abba mintegy beleolvad. Ebben a folyamatban a művész a tökéletesség vágyát és az empátiás kogníciót hozza magával az idealizáció gyermeki világából (Kohut, 1966).

Az Einfühlung fogalmát Robert Vischer alkalmazta 1873-ban az esztétika és formaészlelés pszichológiájáról szóló elemzésben. Vischer szerint az esztétikai élmény az énnel az élmény tárgyába való belevetítéséből jön létre (Vischer, 1873).

Lipps hasonlóan gondolkodik az esztétikai élményről. Rámutatott, hogy a műélvező figyelme fokozatosan eltávolodik önmagától, a tudatából kiszorul az önreflexió, és mintegy egybeolvad az én a műélvezet tárgyával, a képpel vagy a szoborral, amelybe beleéli magát (Lipps, 1903).

Titchener definíciója szerint az empátia a tárgyak humanizálásának folyamata, önmagunknak a tárgyba való beleolvasása, belelátása. Titchener az empátia fogalmát mind az esztétikai élmény értelmezésére, mind szociális vonatkozásban, a másik ember belső világának megismerésére alkalmazta (Titchener, 1924).

A fiziognómiás észlelés konstrukciót Heinz Werner vezette be az amodális észlelés egy sajátos formájának leírására. A fiziognómiás észlelés során érzelmeket és dinamikát tulajdonítunk élettelen és statikus tárgyaknak, vagy élettelen tárgyakat, vonalakat úgy észlelünk, mintha azok hangulatokat vagy szubjektív állapotokat fejeznének ki, illetve, mintha emberi vagy az élővilágra jellemző tulajdonságokkal rendelkeznének (Werner, 1948). A fiziognómiás percepció összpontszáma és a kreativitás között szignifikáns pozitív korrelációt találtak (Kulcsár, 1998).

Az empátia ahhoz kell, hogy a műélvező a műalkotásban megtalálja az embert, az alkotó olyan személyiségrétegeit, amelyeket a megszokott kommunikációs formákban talán ki sem lehet fejteni.

A művészi alkotás befogadásához, megértéséhez szükség van a figyelem összpontosítása, az empátia megértés bizonyos fokára, főleg akkor, ha a műélvező nem elégszik meg a felszínes élménnyel. A szobor formái, a képek színei és alakjai keltenek valamilyen benyomást, elhelyezhetők valamilyen kognitív kategóriába, még esztétikai élményt is kiválthatnak, mert szépségük nagyon szembetűnő lehet. Igazi élmény forrásai azonban akkor lesznek, ha a személyiség igyekszik felolvadni bennük, intenzíven fordul feléjük, megpróbálja a szituációt átélni. Más látványt nyújt a kép, ha mögé képzeljük a művész látásmódját, és ezáltal, megértünk valamit abból, hogy milyen hangulatok, érzelmek befolyásolhatták, miért vált neki éppen ez a jelenség érdekessé, megfestésre méltóvá. Így az élmény valódi kommunikációvá teszi a művet, és kapcsolatot talál rajta keresztül az alkotóhoz (Buda, 1985).

A mélyrehatóbb esztétikai élmény kialakulásához szükség van egyfajta késztetettségre, azért, hogy feltárjuk, megfejtjük a felszínes összefüggéseket, és az élvezetes, szórakoztató vagy gyönyörködtető hatások mögött a mélyebb mondanivalót. Az intenzív művészi élmény bizonyos szocializáció folytán alakulhat ki. Nem véletlen, hogy egy-egy művészeti ág alkotói azok, akik a legnagyobb érzelmi töltésű művészeti befogadásokra képesek (Buda, 1985).

Az elmondottakból világosan látszik, hogy a művészetek hatása sokban segítheti az empátia kibontakozását és fejlődését. A művészetek hozzájárulhatnak a pszichológiai kulturáltság fokozásához, mentálhigiénés szempontból értékes, hasznos társadalmi öröknek tekinthetők. A különböző művészeti ágak az empátia más és más arculatát képesek fejleszteni. Például a szobrászat és a festészet a mimika, a test és fejtartás és a gesztusok jelzései alapján teszi lehetővé, hogy egy-egy sajátos helyzetben, állapotban, cselekvés közben megértsük, hogy az ábrázolt ember mit érez, mit gondol, milyen szenvedély vagy indulat hatása alatt áll (Buda, 1985).

Az empátia fejlődése hasznos mentálhigiénés funkció, amelyhez hozzájárulnak a művészeti élményre felkészítő, szocializáló körülmények és mindazok a társadalmi intézmények, amelyek az esztétikum befogadására és értékelésére tanítanak. Nagyon lényeges ebből a szempontból az aktív művészi tevékenység. Az alkotás és a kifejezés nehézségeit, kínjait, örömeit átélő ember természetesebben fordul érdeklődésével az alkotó felé, felméri, megérti a nagy művek értékét, és így könnyebben megéri, hogy a témaválasztás, a stílusjegyek, a különböző formai sajátosságok mögött az alkotóban milyen pszichológiai tényezők kapnak szerepet. Ebben a vonatkozásban a szocializáló alapja a kultúra viszonya a művészetekhez, valamint az ábrázolókedv léte és fejlettsége (Buda, 1985).

Amennyiben a műélvezet elősegíti az empátia fejlődését, úgy a művészek és a képzőművészeti egyetemek hallgatói, akik rengeteg alkotással körülvéve töltik a

hétköznapiakat és magas óraszámokban tanulnak művészettörténetet, logikus, hogy empatikusabbak, mint azok, akik nem teszik ugyanezt. Saját tapasztalataim is ezt támasztják alá. Ha arra gondolok, hogy egy absztrakt festmény esetén az átlagember először valami megfogható, értelmezhetőt keres a képen, esetleg megkérdezi, mit ábrázol, addig a művészek sokkal könnyebben meglátják egymás munkáiban az értéket, az ecsetvonásokban az érzelmeket, a színek kombinációjában a hangulatot, az összhatásban a szépséget. Úgy gondolom, hogy az alkotóművész elengedhetetlen tulajdonsága a fejlett empátias képesség, mivel az szorosan kapcsolódik a vizuális nyelv használatához. Ezért számomra a művész fogalma összeegyeztethetetlen a pszichopátia egyik legmarkánsabb jellemzőjével, az empátia hiányával.

2. HIPOTÉZIS

A fentiekben ismertetett elméleti háttér alapján először is két fontos hipotézist állítottunk fel. Az első hipotézisünk az volt, hogy a képzőművészek magasabb pszichopátia pontszámot érnek el, mint a nem művészekből álló kontrollcsoport.

A második hipotézisünk szerint a képzőművészek a kontrollcsoporthoz képest magasabb empátia pontszámot érnek el.

Egy vizsgálatban azt találták, hogy grafikus hallgatók körében, a férfiak esetében magasabb volt a pszichoticizmus és a neuroticizmus értéke, mint a kontrollcsoportban. A nők esetében azonban nem volt szignifikáns különbség a grafikusok és a kontrollcsoport között (Pearson és Clayden, 1982). Ez alapján állítottuk fel a harmadik hipotézisünket, annak érdekében, hogy a fenti eredményt hazai mintán is teszteljük. Azt feltételeztük, hogy a grafikusok csoportjában csak a férfiak esetében magasabb a pszichopátia pontértéke a kontrollcsoporthoz képest.

3. MÓDSZER

3.1. Mérészközök és eljárás

Hipotézisünk vizsgálatához két kérdőívet választottunk: a Short Dark Triad-ot (SD3) és az Interpersonal Reactivity Index-et (IRI).

A Short Dark Triad egy 27 ítemes önkitöltős kérdőív melyet Paulhus és Williams alkotott meg, és három szociálisan averzív személyiségvonás mérésére szolgál, amelyek: a machiavellizmus, a szubklinikai pszichopátia és a szubklinikai nárcizmus (Szép, Mirnics, Ferenczi, és Kövi, 2018). A szubklinikai pszichopátia alskála inkább a szekunder pszichopátiát méri (Jones és Paulhus, 2014). A manipulációra irányuló viselkedési tendenciát, valamint a háttérben meghúzódó személyiségtípust és világnézetet összefoglalóan machiavellizmusnak nevezzük (Pátkai, 2018). A nárcizmus pedig egy olyan vonás és viselkedésforma, ami a korai felnőttkortól kezdve a csodálat igényében, az empátia hiányában és nagyzásban nyilvánul meg, akár fantáziában, akár viselkedésben (Bandi, 2014).

Az Interpersonal Reactivity Index egy 28 ítemes kérdőív, amelyet Davis fejlesztett az empátia mérésére. Négy alskálát tartalmaz: a fantáziaskálát (belehelyezkedés fiktív karakterek érzelmeibe és cselekedeteibe), a perspektíva felvételt (mások nézőpontjának felvétele), az empátiás törődést (másik személyre irányuló empátiás válasz) és a személyes distresszt (saját énr irányuló aggodalom és szorongás) (Davis, 1980).

A jelenlegi kutatásban az Interpersonal Reactivity Index kérdőív Cronbach alfa értéke a Fantáziaskála (FS), a Perspektíva felvétel (PT), az Empátiás törődés (EC), valamint a Személyes distressz (PD) esetén sorrendben: 0,769; 0,749; 0,740; 0,760. A Short Dark Triad kérdőív Machiavellizmus, Nárcizmus, illetve Pszichopátia alskálái esetében pedig a következő Cronbach alfa értékeket mértük: 0,773; 0,735; 0,677.

A kérdésekre a válaszaikat öt pontos Likert-skálán jelölhették be a kitöltők. A kérdőív (lásd 1. és 2. számú melléklet) elkészítéséhez a Google Forms felületét használtuk, és úgy paramétereztük, hogy minden kérdésre kötelező legyen válaszolni.

A vizsgálat teljesen anonim és önkéntes volt, kizárólag a 18. életévüket betöltött személyek vehettek részt benne. Tájékoztattuk a résztvevőket a kutatás céljáról, folyamatáról és arról, hogy a részvételért nem jár sem pénzbeli, sem másmilyen formájú juttatás. Beleegyezésüket a vizsgálatban való részvételbe a válaszadás során bármikor visszavonhatták, és kérésükre a válaszaikat nem használtuk fel az adatok elemzése során. Leírtuk, hogy tudomásunk szerint a kutatásnak rájuk nézve nincs káros hatása. Tájékoztattuk a kitöltőket, hogy a vizsgálati adatokat

tudományos kutatás céljára használjuk fel és semmilyen adatot nem adunk át harmadik félnek, valamint a kutatás eredményeinek publikálásakor csak csoportszintű eredményeket teszünk közzé, egyedi adatokat nem, ezért egyéni visszajelzést sem tudunk adni a kérdőívek eredményeiről.

Az életkor és a nem megadása után a teszt kitöltőinek azt is be kellett jelölniük, hogy milyen művészeti területen tevékenykednek, illetve a kontrollcsoport esetében, hogy milyen területen dolgoznak és milyen végzettséggel rendelkeznek. A kontrollcsoport kérdései a különböző művészeti ágakban tevékenykedők (képző- és iparművészek, zenészek, táncművészek, építészek) kiszűrését szolgálták.

A kérdőíveket a Facebook felületén osztottuk meg különböző csoportokban, ahol bárki kitölthette őket, 2020. november 14. és december 2. között.

3.2. Résztvevők

A vizsgálatot különböző vizuális művészeti területeken alkotó művészek és művészeti hallgatók ($N=261$; $N_{\text{fi}}=47$; $N_{\text{nő}}=214$), valamint nem művész végzettségű és foglalkozású személyek ($N=279$; $N_{\text{fi}}=33$; $N_{\text{nő}}=246$) körében végeztük, akiknek átlagos életkora 30,1 illetve 38,9 év. A teljes minta 540 kitöltő adatait tartalmazza, akik 18 és 73 év közöttiek, ebből 80 személy férfi és 460 nő. A művészek és művészeti hallgatók csoportjában 60 festőművész, 15 szobrász, 66 grafikus, 6 kerámikus, 11 fotóművész, 14 képzőművész tanár, 21 textilművész, 16 formatervező, 4 építőművész, 18 animáció készítő, 12 ékszerkészítő, 8 intermédia-művész és 8 látványtervező található. Az etikai szabályokat betartottam (lásd 3. számú melléklet).

4. EREDMÉNYEK

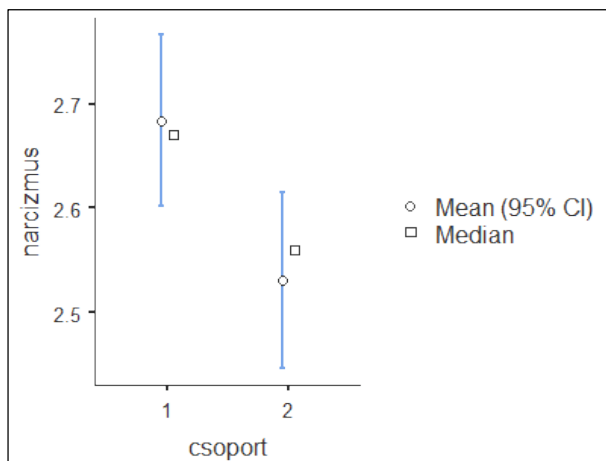
A Sötét Triád kérdőív dimenzióinak különbség vizsgálatát független mintás t-próbákkal végeztük, ahol független változó a művészek illetve nem művészek csoportja, a függő változó pedig a machiavellizmus, a nácizmus, illetve a pszichopátia ismérv.

Mann-Whitney tesztet alkalmazva a következő eredményeket kaptuk:

A nácizmus vizsgálata során eltérést találtunk a művészek ($Mdn=2,67$) és a kontrollcsoport ($Mdn=2,56$) között a művészek javára (1. diagram). $U=32090$ $p=0,017$ $\delta=0,22$. A hatás gyenge erősségű.

1. diagram

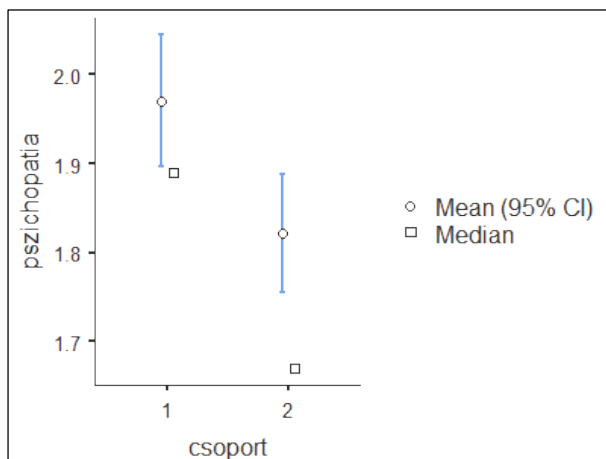
Az SD3 nácizmus skála különbségvizsgálata a művészek (1) és a nem művészek (2) csoportja között.

A művészek pszichopátia mutatója szignifikánsan magasabb ($Mdn=1,89$), mint a nem művészekből álló kontrollcsoporté ($Mdn=1,67$) (2. diagram). $U=31037$ $p=0,003$ $\delta=0,25$. A hatás gyenge erősségű.

2. diagram

Az SD3 pszichopátia skála különbségvizsgálata a művészek (1) és a nem művészek (2) csoportja között.

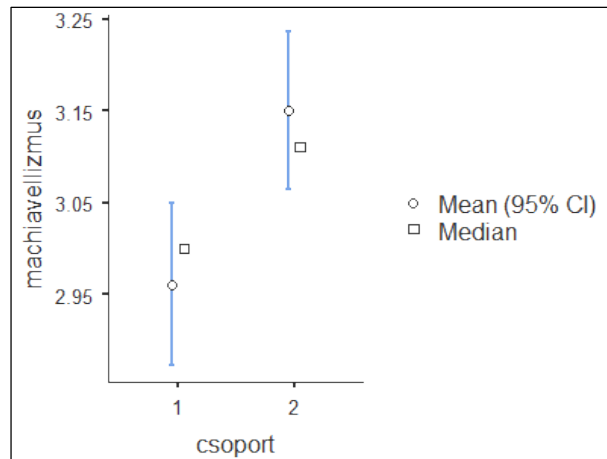

Student-féle t-próbát alkalmazva a következő eredményt kaptuk:

A machiavellizmus személyiség konstruktum pontértéke szignifikánsan alacsonyabb a művészek esetében ($M=2,96$; $SD=0,726$), mint az egyéb végzettségű és foglalkozású személyek esetén ($M=3,15$; $SD=0,732$) (3. diagram). Az átlagok különbsége 0,19. Az eredmény ($t(538)=-3,016$ $p=0,003$ $\delta=0,26$) gyenge hatáserősséget mutat.

3. diagram

Az SD3 machiavellizmus skála különbségvizsgálata a művészek (1) és a nem művészek (2) csoportja között.

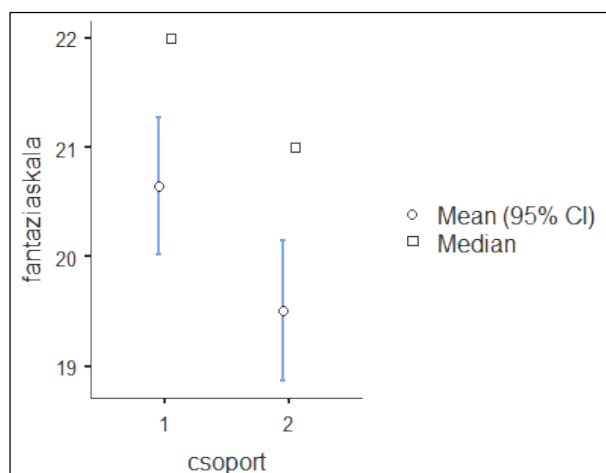
Az Empátia kérdőív dimenzióinak különbség vizsgálatát független mintás t-próbákkal végeztük, ahol független változó a művészek illetve nem művészek csoportja, a függő változó pedig a fantáziaskála, a perspektíva-felvétel, az empátiás törődés, illetve a személyes distressz ismérv.

Mann-Whitney tesztet alkalmazva a következő eredményeket kaptuk:

A művészek körében szignifikánsan magasabb a fantáziaskála pontértéke ($Mdn=22$), mint a nem művészek ($Mdn=21$) esetében (4. diagram). $U=32177$ $p=0,019$ $\delta=0,21$. A hatás gyenge erősségű.

4. diagram

Az IRI fantázia skála különbségvizsgálata a művészek (1) és a nem művészek (2) csoportja között.

A perspektíva felvétel ($Mdn=20$; $U=34431$ $p=0,274$ $\delta=0,08$) és az empátia törődés ($Mdn=20$; $U=36248$ $p=0,929$ $\delta=0,02$) esetében nem találtunk eltérést a művészek és a kontrollcsoport között.

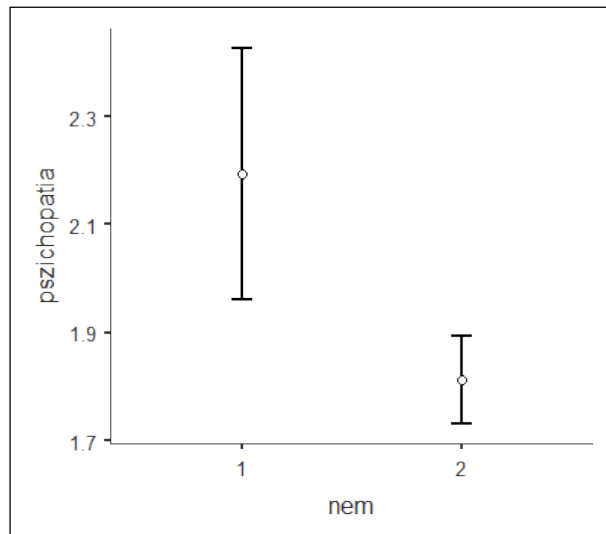
Student-féle t-próbát alkalmazva a következő eredményt kaptuk:

A személyes distressz ($M=13,8$; $SD=5,48$) vizsgálata nem talált eltérést a művészek és nem művészek csoportja között: $t(538)=0,595$ $p=0,552$ $\delta=0,05$.

A pszichopátia ismerv ($M=1,83$; $Mdn=1,67$; $SD=0,58$) - nemek és grafikus/kontrollcsoport szerinti - különbségvizsgálatát többszemponos független mintás varianciaanalízissel végeztük. Hét grafikus férfi és 58 grafikus nő adatait hasonlítottuk össze a kontrollcsoport adataival. Szignifikáns különbséget csupán a nemek szerinti főhatás esetében tapasztaltunk, gyenge hatás erősség mellett (5. diagram): $F(1,340)=9,31$ $p=0,002$ $\eta^2_p=0,027$. A férfiak pszichopátia értéke, ami átlagosan 2,19, a konfidencia intervallum 1,96 és 2,43, átlagosan 0,38-dal magasabb, mint a nőké, akiknek az átlaga 1,81, a konfidencia intervallum pedig 1,73 és 1,89.

5. diagram

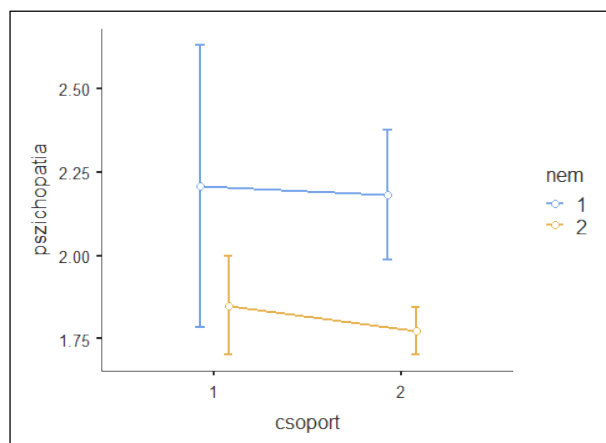
Az SD3 pszichopátia skála grafikus/nem művész és nemek szerinti többszemponos VA vizsgálatának férfiak (1) és nők (2) csoportjára vonatkozó főhatás eredménye.

A grafikus/kontrollcsoport szerinti főhatás nem mutatott eltérést ($F(1,340)=0,166$ $p=0,684$ $\eta^2_p=0,000$), ahogy az interakció sem ($F(1,340)=0,042$ $p=0,837$ $\eta^2_p=0,000$) (6. diagram). Nincs ellentétes eredmény a két hatás között.

6. diagram

Az SD3 pszichopátia skála grafikus/nem művész és nemek szerinti többszemponos VA vizsgálat interakció eredménye.

Mivel a grafikusok és a kontrollcsoport között nem sikerült szignifikáns különbséget kimutatnunk a pszichopátia pontszámok tekintetében, felmerült a kérdés, hogy a művészek és művészeti hallgatók csoportja és a kontrollcsoport közötti szignifikáns eltérést, mely művészeti ág képviselői okozhatják.

A művészek és a kontrollcsoport pszichopátia értékeinek művészeti ágak szerinti különbség vizsgálatát Kruskal-Wallis próbával végeztük, ahol a csoportosító változó a művészeti terület kód (0: kontrollcsoport, 1-13: különböző művészeti területek), a függő változó pedig a pszichopátia.

A vizsgálat eredménye ($\chi^2(13)=24,3$ $p=0,028$) szignifikáns eltérést mutat. A kontrollcsoport két művészeti területtel mutat eltérést: a festőművészek (1) valamint az animáció készítői (10) esetén (1. táblázat).

1. táblázat

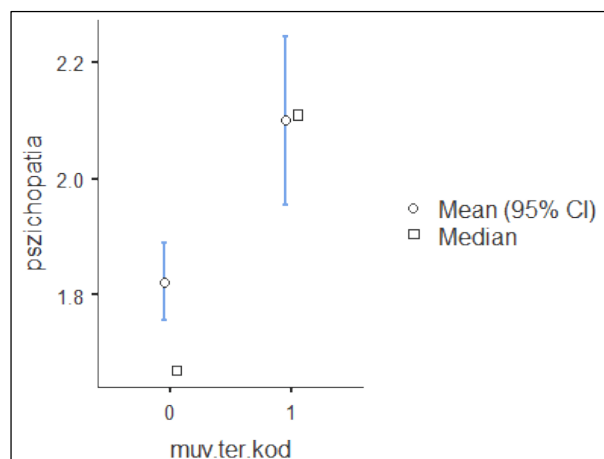
Az SD3 pszichopátia skála vizsgálata Kruskal-Wallis próbával az egyes művészeti területek képviselői illetve a nem művészek csoportja között

Pairwise comparisons - pszichopatia			
		W	p
0	1	5.2309	< .001
0	10	3.0308	0.032

A festőművészek és a kontrollcsoport pszichopátia pontértékeinek különbségét Mann-Whitney U próba segítségével vizsgáltuk. Ennek eredménye: $U=5829$ $p<0,001$ $\delta=0,489$. A hatás erőssége közepes. A festőművészek esetében a pszichopátia pontértékek átlaga 0,28-dal, a medián pedig 0,44-dal magasabb a kontrollcsoportéhoz képest (7. diagram).

7. diagram

Az SD3 pszichopátia skála vizsgálata Mann-Whitney U próbával a festőművészek (1) és a nem művészek (0) csoportja között

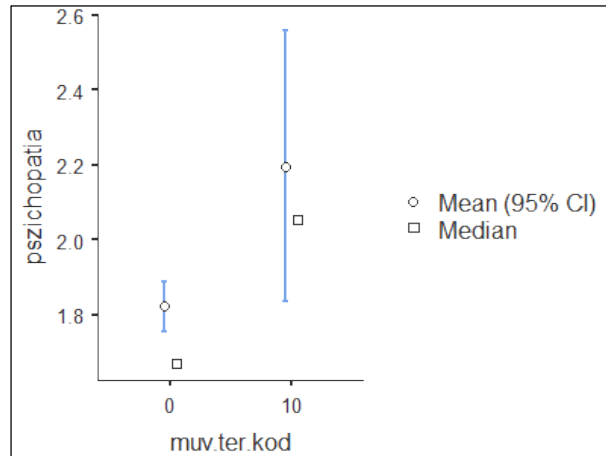

Az animáció készítői és a kontrollcsoport pszichopátia pontértékeinek különbségét Mann-Whitney U próba segítségével vizsgáltuk.

Ennek eredménye: $U=1756$ $p=0,032$ $\delta=0,643$ (8. diagram). A hatás erőssége közepes.

8. diagram

Az SD3 pszichopátia skála vizsgálata Mann-Whitney U próbával az animáció készítői (10) és a nem művészek (0) csoportja között

Az animáció készítői pszichopátia pontértékeinek átlaga és a medián egyaránt 0,38-dal magasabb, mint a kontrollcsoport esetében (2. táblázat).

2. táblázat

SD3 pszichopátia skála leíró statisztika

Munka/művészeti terület	Pszichopátia		
	Átlag	Szórás	Medián
kontrollcsoport	1,82	0,568	1,67
festőművészek	2,1	0,570	2,11
animáció készítői	2,2	0,783	2,05

5. DISZKUSSZIÓ

Első hipotézisünk - mely szerint a képzőművészek magasabb pszichopátia pontszámot érnek el, mint a nem művészekből álló kontrollcsoport - beigazolódott. A képzőművészek több pszichopátiás személyiségjeggyel rendelkeznek, mint a nem művészek. A vizuális művészetekkel foglalkozó művészek és hallgatók csoportja szignifikánsan magasabb pontszámot ért el a pszichopátia és a nárcizmus tekintetében is, machiavellizmus pontszáma pedig szignifikánsan alacsonyabb volt, mint a kontrollcsoporté.

Egy vizsgálatban azt találták, hogy a magasabb nárcizmus magasabb pontszámmal járt együtt egy kreatív teljesítményt mérő önbeszámoló kérdőívben (Galang és mtsai, 2016), ami nem nagy meglepetés, ugyanakkor felmerült bennünk, hogy a nárcisztikusabb alkotók valószínűleg inkább megszólítva érzik magukat egy művészeknek szóló kérdőív kitöltésére, mint azok, akik szerények és nem nevezik magukat művészeknek.

Más vizsgálatok eredményei arra engednek következtetni, hogy a nárcizmus és a kreativitás valamilyen módon kapcsolatban állnak. A Big Five személyiségteszt élményekre való nyitottság faktora összefüggést mutat mind a kreativitással (Dollinger, Urban, és James, 2010), mind a nárcizmussal (Paulhus és Williams, 2002). Clarke és James végeredményét tekintve megkülönböztet pozitív és negatív kreativitást. Negatív kreativitás alatt olyan új ötleteket értenek, amelyek az egyén számára ugyan előnyösek, de mások számára kárt okoznak (James, Clark, és Cropanzano, 2010). Kapoor azt találta, hogy a Sötét Triád vonások közül a pszichopátia bejósolta a negatív kreativitást, a nárcizmus a pozitív kreativitást, a machiavellizmus azonban nem mutatott összefüggést a kreativitás egyik fajtájával sem (Kapoor és Khan, 2016). Galang sem talált összefüggést a machiavellizmus és a vizuális művészetek között (Galang, 2010). Egy vizsgálatban azt találták, hogy a divergens gondolkodás, amely összefügg a kreativitással negatívan korrelál a machiavellizmussal (Dahmen-Wassenberg, Kämmerle, Unterrainer, és Fink, 2016). A divergens gondolkodás tehát magyarázhatja a mintánk esetében tapasztalt ellentétes hatást a machiavellizmus tekintetében. Emellett a kapott eredmény az empátiával is összefüggésben állhat. A machiavellisták ugyanis tökéletesen képesek megérteni mások szándékait és gondolatait, az érzelmi állapotok azonban hidegen hagyják őket, a különböző történetek szereplőinek helyzetébe sem élik bele magukat (Pátkai, 2018). Ez pedig ellentétben áll a vizsgálatunk során használt empátia kérdőív fantáziaskálájának eredményével, amelyet a következő bekezdésben tárgyalunk.

Második hipotézisünk – miszerint a képzőművészek a kontrollcsoportéhoz képest magasabb empátia pontszámot érnek el – részben beigazolódott. Ugyanis az Interpersonal

Reactivity Index fantáziaskáláján szignifikánsan magasabb pontszámot értek el a művészek, mint a kontrollcsoport. A képzőművészek tehát könnyebben beleélik magukat fiktív karakterek érzelmeibe és cselekedeteibe, mint a nem művészek.

A művészetekkel való foglalkozás fejleszti az empátiás képességet (Margulies, 1984; Peloquin, 1996), hiszen a művészeti alkotások készítéséhez szükséges a kimagasló képzeleti képesség, a más nézőpontok elfogadásának képessége és az önmegértés (Nakashima Degarrod, 2016).

Stamatopoulou (2018) azonban rávilágított arra, hogy a művészeti alkotások befogadása során és a szociális kontextusban használt empátia alapvetően különbözik egymástól. Az interperszonális kapcsolatokkal ellentétben, a művészeti befogadás esetében nincs kölcsönösség. A befogadó és a művészeti alkotás között aszimmetrikus a kapcsolat. Vagyis bármennyire is megmozgatja érzelmileg a szemlélőt, nem tehet semmit az alkotásért. Emellett, a művészet befogadása nem egy célorientált cselekvés (Stamatopoulou, 2018). Ez lehet a magyarázat arra, hogy miért kizárólag a fantázia skálán értek el szignifikánsan magasabb eredményt a művészek.

Harmadik hipotézisünket – mi szerint a grafikusok csoportjában csak a férfiak esetén magasabb a pszichopátia pontértéke a kontrollcsoportéhoz képest – ezen a mintán nem sikerült igazolnunk. A grafikusok esetében ugyanis sem a nők sem a férfiak pszichopátia eredményei nem mutattak szignifikáns különbséget a kontrollcsoportéhoz képest. Kézenfekvőnek tűnik, hogy a kapott eredményt a mintánk kiegyenlítetlen nemi eloszlásával magyarázzuk, ám nőkre illetve férfiakra szűrve sem kaptunk más eredményt. Így, felmerült a kérdés, hogy melyik művészeti ág képviselői okozhatják a szignifikáns különbséget a művészek és művészeti hallgatók csoportja és a kontrollcsoport pszichopátia pontszáma között.

Azt találtuk, hogy a festőművészek és az animáció készítőik csoportja okozta az említett eltérést. Úgy gondoljuk, hogy a festőművészek esetében az eredmény okát azokban a személyiségjegyekben érdemes keresni, amelyek egy-egy tehetséges fiatalot hozzásegítenek ahhoz, hogy egy képzőművészeti műfaj mellett elköteleződjenek. Eysenk (1995) szerint bizonyos személyiségjegyek a kreativitással és a pszichoticizmussal is asszociálthatók. Ezek a tulajdonságok: az együttműködés hiánya, a rendetlenség, a szabályok elutasítása, az impulzivitás, a gondatlanság és a felelőtlenység (Eysenck, 1995).

A festőművészek nem alkalmazotti jogviszonyban működnek, ezért sok szempontból nagyobb szabadságot élveznek, és tágabb keretekkel rendelkeznek, mint azok, akik alkalmazott művészettel foglalkoznak. Nagyobb az alkotói szabadságuk, egy impulzívabb habitusú ember pedig jobban megtalálja a helyét egy kevésbé kötött műfajban. Emellett a festészet nem igényel

olyan mértékű együttműködést, mint például a szobrászat - amihez sokszor nagy fizikai erő szükséges -, ezért vonzóbb lehet egy olyan ember számára, aki kevésbé szeret együttműködni másokkal.

A szociális normákkal kapcsolatos aszociális attitűdre vonatkozóan toleránsabb a társadalom egy festőművész esetén, mint például egy grafikust illetően, hiszen kevésbé van kiszolgáltatva a megrendelők elvárásainak. A munkakörnyezetük is nagyban eltér. Egy festőművész esetében nem feltétlenül jelent gondot, ha rendetlen a műterem, amiben dolgozik, de egy grafikai stúdió tekintetében, nehezen elképzelhető, hogy a kollégák jól tolerálnák a nagyobb fokú rendetlenséget. Ugyanez a helyzet a szabályok elutasításával is. Természetesen egy képzőművész tanár is megteheti, hogy teljesen új, az eddigiektől eltérő módon oktat valamit, de sokkal szorosabb keretek között teheti meg mindezt, mivel alkalmazotti státuszban van és bizonyos szabályokat, - például az iskola házirendjét - amiket nem saját maga hozott, be kell tartania. Felelősséggel tartozik a diákjaiért, ezért kevésbé van arra lehetősége, hogy felelőtlenül viselkedjen, mint egy festőművésznek.

Az animáció készítői esetében az eltérés oka funkcionális lehet. Az országban számos középiskola indít animáció készítő szakot, azonban egyetemi képzésre már sokkal kevesebb diáknak van lehetősége, így csak a legtehetségesebbek nyernek felvételt. A valódi nehézséget azonban az elhelyezkedés jelenti és a munkalehetőségek hiánya. Egy ilyen szoros versenyben előnyt jelenthetnek azok a pszichopátiához kapcsolódó személyiségjegyek, - mint például a jobb verbális képesség - amelyek hozzájárulnak a jó benyomás kialakításához és a sikerességhez (Hare, 1982).

A kutatásunk eredményének újdonsága, hogy nem csupán a pszichopátia, de az empátia mértéke is szignifikánsan magasabb a művészek esetében, mint a kontrollcsoportban, valamint az, hogy mintánkon a festőművészek és az animáció készítői alcsoportjai okozták az említett eltéréseket.

5.1. Kitekintés

A kapott eredmények alapján tehát okkal feltételezhetjük, hogy a képzőművészek esetében mért magas pszichopátia pontszámot nem az empátia hiánya okozza, sokkal inkább olyan tulajdonságok, amelyek összefüggést mutatnak mind a pszichopátiával, mind pedig a kreativitással és az innovációval.

A későbbiekben mindenképpen hasznosnak tartanánk egy nagyobb, nemzetközi mintán is vizsgálni a hipotéziseinket és - hasonló eredmények esetén - a festőművészek és az

animációkészítők csoportjára vonatkozóan további vizsgálatokat végezni. Érdemes lenne továbbá a pszichopátia méréséhez a Short Dark Triad helyett a Psychopathic Personality Inventory (PPI) nevű önjellemzős kérdőívet alkalmazni, amelynek lázadó nonkonformitás skálája pozitív együttjárást mutat a kreativitással és az esztétikai ítélettel (Lobrano, 2014). Úgy véljük, hogy a kérdőív segítségével egyéb összefüggéseket is találunk.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bandi Sz. (2014). *Narcizmus: struktúra és kötődés*. Pécsi Tudományegyetem.
- Booker, B. B., Fearn, M., és Francis, L. J. (2001). The personality profile of artists. *The Irish Journal of Psychology*, 22(3–4), 277–281.
<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/03033910.2001.10558286>
- Buda B. (1985). *Empátia - A beleélés lélektana*. Gondolat.
- Burch, G. S. J., Pavelis, C., Hemsley, D. R., és Corr, P. J. (2006). Schizotypy and creativity in visual artists. *The British Psychological Society*, 97, 177–190.
<https://doi.org/10.1348/000712605X60030>
- Cleckley, H. (1982). *The mask of sanity: an attempt to clarify some issues about the so called psychopathic personality*. Plume.
- Dahmen-Wassenberg, P., Kämmerle, M., Unterrainer, H.-F., és Fink, A. (2016). The Relation Between Different Facets of Creativity and the Dark Side of Personality. *Creativity Research Journal*, 28(1), 60–66. <https://doi.org/10.1080/10400419.2016.1125267>
- Davis, M. H. (1980). *A multidimensional approach to individual differences in empathy*. The University of Texas at Austin.
- Dollinger, S. J., Urban, K. K., és James, T. A. (2010). Creativity and Openness : Further Validation of Two Creative Product Measures. *Creativity Research Journal*, 16(1), 35–47. <https://doi.org/10.1207/s15326934crj1601>
- Dudek, S. Z. (2009). Creativity and Psychoticism : An Overinclusive Model Creativity and Psychoticism : An Overinclusive Model. *Psychological Inquiry : An International Journal for the Advancement of Psychological Theory*, 1–4.
<https://doi.org/10.1207/s15327965pli0403>
- Eysenck, H. J., és Furnham, A. (1993). Personality and the Barron-Welsh Art Scale. *Perceptual and Motor Skills*, 76, 837–838.
<https://doi.org/https://doi.org/10.2466/pms.1993.76.3.837>
- Eysenck, Hans J. (1995). Creativity as a product of intelligence and personality. *International Handbook of Personality and Intelligence*, 231–247.
https://doi.org/https://doi.org/10.1007/978-1-4757-5571-8_12
- Feist, G. J. (1999). Personality in scientific and artistic creativity. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of Human Creativity* (pp. 273–296). Cambridge University Press,.
- Fröhlich, W. D. (1996). beleélés, empátia. In *Pszichológiai szótár* (p. 63). Springer.
- Galang, A. J. R., Castelo, V. L. C., Santos, L. C., Perlas, C. M. C., és Angeles, M. A. B.

- (2016). Investigating the prosocial psychopath model of the creative personality : Evidence from traits and psychophysiology. *Personality and Individual Differences*, 100, 28–36. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.03.081>
- Galang, J. A. R. (2010). The prosocial psychopath : Explaining the paradoxes of the creative personality. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 34, 1241–1248. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2010.03.005>
- Götz, K. O., és Götz, K. (1979). Personality characteristics of professional artists. *Perceptual and Motor Skills*, 49, 327–334. [https://doi.org/https://doi.org/10.2466/pms.1979.49.1.327](https://doi.org/10.2466/pms.1979.49.1.327)
- Guilford, J. P. (1957). Creative abilities in the arts. *Psychological Review*, 64(2), 110–118. <https://doi.org/10.1037/h0048280>
- Hare, R. D. (1982). Psychopathy and the personality dimensions of psychoticism , extraversion and neuroticism. *Personality and Individual Differences*, 3, 35–42. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0191-8869\(82\)90072-1](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0191-8869(82)90072-1)
- Hare, R. D., Harpur, T. J., Hakstian, A. R., Forth, A. E., és Hart, S. D. (1990). The Revised Psychopathy Checklist: Reliability and Factor Structure. *A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2(3), 338–341. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.2.3.338>
- James, K., Clark, K., és Cropanzano, R. (2010). Positive and Negative Creativity in Groups , Institutions , and Organizations : A Model and Theoretical Extension. *Creativity Research Journal*, 12(3), 211–226. <https://doi.org/10.1207/s15326934crj1203>
- Jonason, P. K., Abboud, R., Tomé, J., Dummett, M., és Hazer, A. (2017). The Dark Triad traits and individual differences in self-reported and other-rated creativity. *Personality and Individual Differences*, 117, 150–154. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.06.005>
- Jones, D. N., és Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A Brief Measure of Dark Personality Traits. *Assessment*, 21(1), 28–41. <https://doi.org/10.1177/1073191113514105>
- Kapoor, H., és Khan, A. (2016). The Measurement of Negative Creativity : Metrics and Relationships The Measurement of Negative Creativity : Metrics and Relationships. *Creativity Research Journal*, 28(4), 407–416. <https://doi.org/10.1080/10400419.2016.1229977>
- Karpman, B. (1948). The myth of the psychopathic personality. *American Journal of Psychiatry*, 104, 523–534.
- Kinder, D. W. (1978). *Personality and conceptual structure: An integrative model*. University of London.
- Kohut, H. (1966). Forms and Transformations of Narcissism. *Journal of the American*

- Psychoanalytic Association*, 14(2). <https://doi.org/doi.10.1177/000306516601400201>
- Körmendi A., és Szklenárik P. (2013). A pszichopátia elméletei. *Alkalmazott Pszichológia*, 13(3), 29–55.
- Kulcsár Zs. (1998). *Egészségpszichológia*. ELTE Eötvös.
- Lipps, T. (1903). *Leitfaden der Psychologie*. Wilhelm Engelmann.
- Lobrano, M. T. (2014). *Psychopathy and the Hexaco personality model* (Issue March). Louisiana Tech University.
- Margulies, A. (1984). Toward empathy: the uses of wonder. *The American Journal of Psychiatry*, 141(9), 1025–1033.
- Mednick, S. A. (1962). The associative basis of the creative process. *Psychological Review*, 69(3), 220–232. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/h0048850>
- Nakashima Degarrod, L. (2016). Collaborative art and the emergence and development of ethnographic knowledge and empathy. *Critical Arts*, 30(3), 322–340. <https://doi.org/10.1080/02560046.2016.1205320>
- Pátkai G. (2018). *Hasonlóságok és különbségek a Sötét Hármak tagjainak személyiségében, stressz-észlelésében és stratégiai döntéseiben*. Pécsi Tudományegyetem.
- Paulhus, D. L., és Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality : Narcissism , Machiavellianism , and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556–563. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Pearson, P., és Clayden, T. (1982). Psychoticism scores in graphic design students. *Personality and Individual Differences*, 3, 83–84.
- Peloquin, S. M. (1996). Art: an occupation with promise for developing empathy. *The American Journal of Occupational Therapy*, 50(8), 655–661. <https://doi.org/https://doi.org/10.5014/ajot.50.8.655>
- Quay, H. C. (1965). Psychopathic personality as pathological stimulation-seeking. *The American Journal of Psychiatry*, 122(2), 180–183. <https://doi.org/https://doi.org/10.1176/ajp.122.2.180>
- Stamatopoulou, D. (2018). Empathy and the aesthetic: Why does art still move us? *Cognitive Processing*, 19(2), 169–186. <https://doi.org/10.1007/s10339-017-0836-3>
- Szép A., Mirnics Zs., Ferenczi A., és Kövi Zs. (2018). A Sötét Triád idő- és személyiségprofilja. *Psychologia Hungarica*, 1(4), 58–91.
- Taymoori, M. (2020). *Are Boldness and Risk-Taking the Common Threads Between Creativity and Psychopathy ?*
- Titchener, E. B. (1924). *A textbook of Psychology*. Macmillan.

<https://doi.org/10.2307/3413491>

Vischer, R. (1873). On the optical sense of form: a contribution to aesthetics. In H. F. Mallgrave (Ed.), *Empathy, form, and space: problems in german aesthetics* (pp. 89–123). Getty Center for the History of Art and the Humanities.

<https://doi.org/10.1007/s10339-018-0861-x>

Welsh, G. S. (1975). *Creativity and intelligence: A personality approach*. Institute for Research in Social Science, University of North Carolina at Chapel Hill.

Werner, H. (1948). *The comparative psychology of mental development*. International Universities Press.

Woody, E., és Claridge, G. (1977). Psychoticism and thinking. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 16, 241–248. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.2044-8260.1977.tb00225.x>

Zibarras, L. D., Port, R. L., és Woods, S. A. (2008). Innovation and the ‘ Dark Side ’ of Personality : Dysfunctional Traits and their Relation to Self-Reported Innovative Characteristics. *Creative Behavior*, 42(3), 201–215.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.2008.tb01295.x>